

Підлісний Юрій Анатольович,
старший науковий співробітник
науково-дослідного відділу
воєнно-психологічних досліджень
Науково-дослідного центру гуманітарних
проблем Збройних Сил України
Дембіцький Василь Миколайович,
науковий співробітник науково-дослідного
відділу прикладних військово-соціологічних
досліджень Науково-дослідного центру
гуманітарних проблем Збройних Сил України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ КОМБАТАНТІВ

Реалії сьогодення зумовили виникнення низки нагальних для вирішення проблем психологічної детермінації. До останніх, безумовно, слід віднести проблему психологічного супроводження комбатантів після повернення їх до повсякденного життя. До вирішення зазначеного питання, що пов'язане із наданням психологічної допомоги комбатантам, зверталися такі науковці, як: Р.А. Абурахманов, В.І. Алещенко, А.А. Боченков, О.Г. Караяні, В.С. Новиков, В.С. Попов, Н.Ф. Феденко, С.В. Чермянин, Д. Вільсон, М. Горовіц, Дж. Келлі, Б. Колодзін, Дж. Ротор та ін. Водночас, особливості військових дій в сучасній українській державі створили нові виклики для психологічної науки та практики, що актуалізує проведення відповідних розвідок.

Поява нової термінології у предметному полі психології потребує додаткового уточнення. Комбатанти, згідно з протоколом 1977 року до Женевських конвенцій, воюють законно - за умови, що вони перебувають під "відповідальним командуванням" (підпорядковуються державі й несуть відповідальність перед нею), мають відомі емблеми родів військ та служб збройних сил, відкрито носять зброю й дотримуються законів і звичаїв війни. Зокрема, виходячи зі змісту ст. 43 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року, до комбатантів відноситься: особовий склад регулярних збройних сил; особовий склад ополчення і добровольчих загонів, що входять і не входять до складу збройних сил; особовий склад організованих рухів опору і партизанських формувань, якщо вони відповідають таким умовам:

а) мають на чолі особу, відповідальну за своїх підлеглих;

- б) мають певний і виразно видимий здалека відмітний знак;
- в) відкрито носять зброю;
- г) дотримуються у своїх діях законів і звичаїв війни.

Правовий статус комбатанта включає:

- 1) право застосовувати військову силу;
- 2) можливість бути об'єктом застосування військової сили аж до фізичного знищення;
- 3) право на поводження з ним як з військовополоненим у разі потрапляння в руки ворога.

До некомбатантів належать особи, які входять до складу збройних сил воюючої сторони, надають їй всемірну допомогу у досягненні воєнних успіхів, але безпосередньо не беруть участь у воєнних діях. Отже, вказана термінологія застосовується у відносинах між ворогуючими сторонами лише під час збройного конфлікту (міжнародного і неміжнародного характеру), спрямована на дотримання прав і захист осіб у разі їх потрапляння у військовий полон, а тому її включення до національного законодавства України жодним чином не впливає на обсяг прав і свобод відповідних осіб, зокрема, на їх соціальний захист [1].

Наведене дозволяє нам диференціювати досить обширний прошарок осіб, що в межах своєї громадянської позиції та актуальних обставин зіткнулися з реаліями війни, виокремлюючи в ньому комбатантів.

Психологічне супроводження в термінологічному вимірі визначається як - комплекс психологічно обґрунтованих заходів, який забезпечує підвищення ефективності службової діяльності, працездатності та кваліфікаційного зростання особового складу.

Основними завданнями психологічного супроводження проходження служби до початку повномасштабного військового вторгнення були: психологічна підтримка адаптації до умов служби; оцінка можливостей кваліфікаційного зростання і просування по службі у відповідності до психологічних даних; проведення первинної психопрофілактики відхилень у поведінці; своєчасне виявлення ознак девіантної поведінки; вивчення актуальної ситуації, проведення психокорекції і, за необхідністю, направлення працівників до центру психіатричної допомоги; надання психологічної допомоги після перебування в екстремальних ситуаціях, пов'язаних із виконанням обов'язків та отримання психогенних навантажень, зниження працездатності; вивчення, оцінка і прогнозування факторів, небезпечних для життя і здоров'я; індивідуальна психологічна допомога; розслідування за фактами самогубств і суїцидальних спроб.

Психологічне змістовне навантаження військових дій суттєво корегує наведені завдання, враховуючи, що кожен день комбатанта пов'язаний з екстремальними та кризовими умовами життя. Впливовість їх на подальше життя беззаперечне та значне. Відповідно до цього, весь комплекс заходів психологічного супроводження комбатантів потребує ретельного перегляду та перебудови.

Відповідно до поглядів Р.П. Попелюшко, українські військовослужбовці які беруть участь у військових діях, зазнають особистісних змін, під впливом таких факторів, як: усвідомлювання почуття загрози для життя, так званий біологічний страх смерті, поранення, болю, інвалідації; унікальний стрес, що виникає у безпосереднього учасника бою; поряд з цим з'являється психоемоційний стрес, пов'язаний із загибеллю товаришів по зброї або з необхідністю вбивати; вплив специфічних чинників бойової обстановки (дефіцит часу, прискорення темпів дій, раптовість, невизначеність, новизна); негарзди і позбавлення (нерідко відсутність повноцінного сну, дефіцит води і харчування); незвичайний для комбатанта клімат і рельєф місцевості (гіпоксія, спека, підвищена інсоляція і т.д.).

Проблема адаптації та реабілітації комбатантів, після перебування їх у бойових умовах, на даному етапі розвитку сучасної української психологічної науки і практики стоїть досить гостро.

Процес реабілітації учасників бойових дій, які зазнали травматизації особистісних характеристик, повинен бути спрямований на підкріплення захисних функцій організму та особистості комбатанта, переосмислення подій, що відбулися та посилення механізмів психологічної адаптації. Метою реабілітаційної роботи з комбатантами, що зазнали стресогенних впливів, має бути допомога у звільненні від спогадів про минуле й від інтерпретації наступних емоційних переживань як нагадувань про травму, а також у тому, щоб військовослужбовець міг активно й відповідально увійти у сьогодення. Для цього йому необхідно знову віднайти контроль над емоційними реакціями й знайти травматичній події, що відбулася, належне місце в загальній тимчасовій перспективі свого життя й особистій історії.